

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 343-358

AHMEDİ'NİN FARKLI BİR EMİR SÜLEYMAN METHİYESİ

H. Dilek Batıslam

Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
(batıslam@cu.edu.tr), ORCID: 0000-0001-9809-5711 / Prof. Dr., Çukurova University Faculty of Arts and
Sciences Turkish Language and Literature Department

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 25.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 06.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Batıslam, H. Dilek (2022), "Ahmedi'nin Farklı Bir Emir Süleyman Methiyesi ", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 343-358.

Batıslam, H. Dilek (2022), "A Different Emir Sulemian Praise of Ahmedi", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 343-358.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Ahmedî'nin Farklı Bir Emir Süleyman Methiyesi

Özet

Divan şiirinin kurucu şairleri arasında yer alan Ahmedî'nin Türkçenin işlenmesine ve gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Onun şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesinin dil ve imla özelliklerini görmek mümkündür. Bu nedenle Ahmedî'nin şiirleri, hem Divan şiirinin ilk örneklerinden olması, Divan şiiri geleneğinin başlangıcının anlaşılması hem de dil ve anlatım özellikleriyle Türkçenin gelişiminin izlenebilmesi bakımından dönemine ışık tutan değerli şiirlerdir. XIV. yüzyıl Divan şiirinin önemli şair ve yazarlarından Ahmedî bu yüzyılda hacimli divan sahibi olan şairlerden biridir. Çağdaşları içinde en çok kaside yazan şairlerdendir. Bursa için yazdığı kaside ilk şehir kasidelerindendir. Methiyelerinin çoğunu Emir Süleyman'a yazan şair, mevsimleri (bahariyyât gibi) kasidelerinde işleyen ilk şair olarak kabul edilmektedir. Şairin bir başka özelliği de eldeki bilgilere göre, ilk çâr-ender-çâr kaside ve gazelleri yazmış olmasıdır. Ahmedî özellikle birçok nazım şeklinin ve türünün ilk örneklerinin yer aldığı Divanı, Divanı'nda yer verdiği farklı içerik ve nitelikteki elifba sırasına göre dizilmiş kasideleriyle dikkat çeker. Şair methiyelerini sadece kaside biçiminde yazmamış, kimi zaman terci'-i bent ve terkib-i bent nazım şekillerini de methiye aracı olarak kullanmıştır. Bu makalede, Ahmedî'nin Emir Süleyman için yazdığı farklı bir methiye örneği biçim, içerik, dil ve anlatım yönünden değerlendirilecektir. İncelenecek metin kullanılan nazım şeklinin terkib-i bent olması ve hazaniyye özelliği taşıması bakımından çok rastlanan methiyelerden ayrılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu metnin incelenip değerlendirilmesi methiye geleneğinin oluşumu ve uygulanışına ışık tutmasının yanı sıra Ahmedî'nin methiyelerinin özelliklerinin tespitine de katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmedî, Emir Süleyman, Methiye, Hazaniyye, Terkib-i bent.

A Different Emir Sulemian Praise of Ahmedî

Abstract

Ahmedî, who is among the founding poets of Divan poetry, made important contributions to the processing and development of Turkish. It is possible to see the language and spelling features of Old Anatolian Turkish in his poems. For this reason, Ahmedî's poems are valuable poems that shed light on his period in terms of being one of the first examples of Divan poetry, understanding the beginning of the tradition of Divan poetry, and following the development of Turkish with its language and expression features. Ahmedî, one of the important poets and writers of the 14th century Divan poetry, is one of the poets who have a voluminous divan in this century. He is one of the poets who wrote the most odes among his contemporaries. The ode he wrote for Bursa is one of the first city odes. The poet, who wrote most of his eulogies to Emir Süleyman, is also accepted as the first poet to mention the seasons (such as Bahariyyat) in his odes. Another feature of the poet is that he wrote the first known char-ender-char odes and ghazals. Ahmedî especially draws attention with his divan, which includes the first examples of many verse forms and genres, and odes arranged in the order of elifba with different content and quality in his divan. The poet did not write his praises only in the form of eulogy, but sometimes he also used the verse forms of terci-i bent and tekib-i bent as a means of praise. In this article, a different example of eulogy written by Ahmedî for Emir Süleyman will be evaluated in terms of form, content, language and expression. The text to be analyzed differs from common eulogies in that the verse form used is composition of terkib-i bent and it has the characteristic of hazaniyye. Therefore, examining and evaluating the text in question will not only shed light on the formation and application of the tradition of praise, but also contribute to the determination of the characteristics of Ahmedî's praises.

Keywords: Ahmedî, Emir Süleyman, Praise, Hazaniyye, Terkib-i bent.

Ahmedî'nin Hayatı ve Eserlerine Dair

Ahmedî XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, beylikler döneminin önde gelen şair ve yazarlarından. 1334-35 yıllarında doğduğu tahmin edilen, eserleri ve şiirlerinde Ahmedî mahlasını kullanan şairin asıl adının İbrahim, lakabının Taceddin, babasının adının ise Hızır olduğu bilinmektedir. Ahmedî'nin nerede doğduğu, nasıl bir hayat yaşadığı hakkında çelişkili ve farklı görüşler vardır. İlköğrenimini Anadolu'da yaptıktan sonra Mısır'a gidip eğitimini tamamlayarak Anadolu'ya döndüğü tahmin edilmektedir. Mısır dönüşü Aydoğdu Bey'e intisap eden şair, Ayas Bey'in oğlu Musa Bey'e hocalık yapmıştır. Ayas Bey'den sonra Emir Süleyman'ın yanında bulunmuş, bu şehzadenin ölümünün ardından Çelebi Mehmed'in hizmetine girmiştir. Ahmedî Çelebi Mehmed'e intisap ettiği dönemde ve muhtemelen 1410 yılı civarında, 80 yaşlarında Amasya'da ölmüştür (Pekolcay 1977: I/79-80; Kut 1989: II/165-167; Kortantamer 1993: 1-30; Şentürk ve Kartal 2007: 87-89; Kartal e-sözlük 2015: E. T. 07.07.2022).

Eski Anadolu Türkçesiyle yazan Ahmedî, çeşitli konularda ve çok sayıdaki eseriyle hem Türk dilinin gelişmesine hem de Divan şiirinin kurulmasına önemli katkıları olan bir şairdir. XIV. yüzyılın sonlarında divan sahibi olan dört şairden biridir. Türk edebiyatının kurucu şairleri arasındadır. Dehhânî ve Gülşehrî'nin şiirlerini beğenen Ahmedî'de Mevlânâ, Yunus Emre ve Gülşehrî'nin etkisi görülür. Ahmedî'nin Yunus'a nazire şiiri vardır (Akdoğan 1988: 30). Şairin bir başka özelliği de bilinen ilk "çâr-ender-çâr" kaside ve gazellerin sahibi olmasıdır (Kutlar 2009: 96). Bursa için yazdığı kaside, şehir kasidelerinin en eski örneklerindedir. Ahmedî, mevsimleri – bahariyye ve hazaniyye- kasidelerinde işleyen bilinen ilk şairdir. Şairin şiirlerinde varlığı eski Türk şiirine kadar çıkan "dedim-dedi" şeklinde veya "sorulu-cevaplı" mürâca'a tarzında karşılıklı söyleyişler, atışmalar ve münazaralar da görülür. Ahmedî, münacat, tevhid ve naat türündeki şiirleri bir yana bırakılırsa, Türk edebiyatında çağdaşlarına göre en çok kasidesi olan şairdir.

Türk şiirinde Hoca Dehhânî ile başlayan dönemin sosyal olaylarını ve hayatını şiirde yansıtmaya Ahmedî'de daha gelişmiş şekliyle devam etmiştir. Ahmedî'nin şiirlerinde, yaşadığı çağın manevi hayatını, duygu ve düşünce dünyasını yansıtan örneklere rastlamak mümkündür. Gülşehrî, Hoca Mes'ud ve Şeyhoğlu'nun etkileri Ahmedî'de görülse de daha çok üslubunu İran örneklerinden yararlanarak oluşturmuştur. Şairin dikkat çeken yönü, Türkçe söyleyişe getirdiği güçlü ses ve ahenktir. Bu güçlü ses ve ahenk Bâkî ile devam etmiştir (Banarlı 1971: 389-390).

Ahmedî'nin sanat gücünü ortaya koyduğu en önemli eseri Divan'ıdır. Divan'ın ağırlık merkezini gazeller oluşturur. Gazellerinin yanı sıra çok sayıda kaside yazmış olan şair, kasidelerini de gazelleri gibi harf sırasına göre düzenlemiştir. Divan'ındaki şiirlerde Ahmedî, Divan şiirinin söz ve anlam inceliklerini ustaca söyleyişle birleştirmeyi başarabilmiştir. Şiirlerinin çoğunda halk dilinden alınmış kelimeleri, doğal ve sade bir söyleyişi yakalamıştır. Cemşîd ü Hurşîd mesnevisinde yer verdiği şiirlerin bir kısmı Divan'ında bulunan örneklerden olmakla birlikte, bir kısmı da Divan'ında yer almayan şiirlerdir (Banarlı 1971: 391).

Ahmedî'nin Divan'ı dışında, İskender-nâme, Cemşîd ü Hurşîd, Tervîhü'l-Ervâh, Bedâyi'u's-Sihr fi-Sanâyi'i's-Şi'r, Mirkâtü'l-Edeb vb. eserleri vardır. Ahmedî'nin Divanı (Akdoğan 1979; Akdoğan 1988; Günyüz 2001; Gülüm 2021a), Divan'daki bazı şiirlerde görülen özellikler (Turan 2007: 567-590; Kadioğlu 2011: 161-180; Turan 2014: 23-37; Dalyan 2016: 45-68) ve diğer eserleriyle ilgili kimi çalışmalar yapılmıştır (Akalin 1975; Akdoğan 2000; Ayçiçeği 2013: 129-204). Ayrıca, Ahmedî 2 Mayıs 2018'de Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde düzenlenen bir sempozyumda değişik yönlerden ele alınarak eserleri incelenmiştir. Sempozyum bildiri kitabı basılmış (Yıldız 2018), kitap içinde Ahmedî ve eserleri hakkındaki çalışmaları tanıtan bibliyografyaya da yer verilmiştir (Çakır 2018: 265-272). Sempozyum kitabından sonra yeni ve ayrıntılı başka bir bibliyografya daha yayımlanmıştır. Bu son bibliyografyada şairin hayatı ve eserleri de geniş biçimde tartışmalı yönleri açıklanarak değerlendirilmiştir (Gülüm 2021b: 175-206).

Ahmedî'nin Emir Süleyman Methiyeleri

Ahmedî'nin çok sayıda methiye yazdığı Emir Süleyman Çelebi, Fetret Dönemi Osmanlı şehzadesi olarak tarihî kaynaklarda farklı özellikleriyle anılmaktadır. Yıldırım Bayezid'in Ertuğrul Çelebi'den sonra ikinci oğludur. Batı kaynaklarının bazılarında Fetret dönemindeki hükümdarlığı sebebiyle Osmanlı padişahları arasında sayılarak I. Süleyman diye de anılmıştır. Hayatının ilk yılları hakkında fazla bir bilgi yoktur (Kayapınar 2010: XXXVIII/82-85). Emir Süleyman'ın edebiyat tarihi açısından en önemli yönlerinden biri etrafında bir şairler topluluğu olmasıdır. Osmanlı hanedanı içinde ilk şairler meclisini kuran, edebiyatı ve sanatı himaye eden Emir Süleyman bu anlamda önemli bir şahsiyettir. Ahmedî de Emir Süleyman'ın çevresinde bulunan, himayesini gören şairler arasındadır (Kayapınar 2010: XXXVIII/82-85; Karavelioğlu 2017: 391-448).

Ahmedî'nin Emir Süleyman'la yakınlığı divanındaki şiirlerden anlaşılmaktadır. Çünkü Ahmedî Divanı'nda Emir Süleyman'a yazılmış çok sayıda kaside, terci'-i bent, terki-i bent ve Emir Süleyman'ın adının geçtiği gazeller vardır. Divandaki yirmi kaside, bir ve iki numaralı terci'-i bentlerle ilk yedi terki-i bent Emir Süleyman içindir. Yedinci terki-i bent ise Emir Süleyman mersiyesidir. Ayrıca şair on dört gazelde de Emir Süleyman'ın adını zikretmiştir. Bütün bu şiirlerden başka Emir Süleyman şairi himaye etmiş; şair de onun adına birçok eser telif etmiştir. 1410 yılında Emir Süleyman'ın vefatıyla Ahmedî'nin ölünceye kadar Çelebi Mehmed'in yanında kaldığı bilinmektedir (Açıl 2018: 152-153; Karavelioğlu 2017: 418-427).

Divan Edebiyatında Methiye Geleneği

Ahmedî'nin çalışmaya konu olan şiiri bir methiyedir. Bu nedenle divan edebiyatı methiye geleneğine bakılması gerekir. Divan edebiyatında methiye denildiği zaman genellikle övgü amacıyla yazılan kasideler akla gelir. Çoğu zaman kaside de methiye ile aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak kaside bir nazım şekli, methiye ise bir tür olduğu için methiyelerde ayrıca nesip, maksûd, tegazzül, fahriye, dua gibi bölümlerin yerine daha çok övgü yer alır. Methiye Arap edebiyatından İran edebiyatına ve oradan Türk edebiyatına geçerken zihniyet, kültür ve çevre farklılıklarına bağlı olarak bazı değişikliklere uğramıştır. İran edebiyatında içerik daha da zenginleşmiş, Türk edebiyatında ise övgü kısmı gelişirken övülenin özellikleri çok fazla değişmemiştir. Methiyeler büyük ölçüde câize ile karşılık gördüğü için Divan şiirinde çok rastlanan türlerdendir. Methiyelerde kaside nazım şekli ağırlıkta olmakla birlikte, mesnevi, kıta, murabba, muhammes, terki-i bent, terci'-i bent ve gazel biçiminde yazılmış methiye örnekleri de bulunmaktadır. Kaside biçimindeki methiyeler genellikle nesipten sonra bir girizgâhla başlar. Memduhun kişiliği ve bulunduğu makam gereği özelliklerinin mübalağalı olarak anlatıldığı bölüme "maksûd" adı verilir. Maksadın on beş-yirmi beyitle ifade edildiği bu kısım kasidenin diğer bölümlerine göre daha uzundur (Aydemir 2004: XXIX/410-411).

Methiyelerin içeriğini övgünün yapıldığı kişinin durumu ve nitelikleri belirler. Methiyelerde din büyükleri ya da hükümdarlar başta olmak üzere farklı görevlerdeki devlet adamları övülürken sahip oldukları makamın özellikleri dikkate alınarak bazı ünlü tarihî veya efsanevî şahsiyetlerle karşılaştırılırlar. Genel olarak bakıldığında ise kasidelerin methiye bölümlerinde adalet, lütuf, kerem, cömertlik, kahramanlık, re'y ve tedbir gibi iyi bir yöneticide ve iyi bir insanda bulunması gereken niteliklere yer verildiği görülür. Övülen yöneticilerin hepsi bu özelliklere sahip olmadığı gibi kimi zaman bir cimrinin cömert, bir zalimin merhametli, eline silah almamış bir kişinin kahraman olarak gösterildiği olur. Divan şiirinin çok eleştirilen yönlerinden biri de methiyelerdeki bu gerçek dışı, abartılı övgülerdir (Aydemir 2004: XXIX/410-411).

XIII-XIV. yüzyıllarda sayıca az olan kaside biçiminde yazılmış methiyelerde XV. yüzyıla gelindiğinde büyük bir artış vardır. Bu yüzyıl kasidelerinin çoğu methiyedir. XVI. ve XVII. yüzyılda methiye geleneği devam eder. XVIII. yüzyılda nitelik açısından daha sönük olduğu görülen methiyeler üzerinde yeterli inceleme bulunmamakla beraber birkaç büyük şair dikkat çeker. XIX ve XX. yüzyıllarda Divan şiirine rağbetin azalmasıyla methiyelerde de büyük bir düşüş görülür. (Aydemir 2004: XXIX/410-411).

Methiyelerde Ahmedî'nin şiirindeki gibi, çok yaygın olmamakla birlikte, kullanımına rastlanan terrib-i bent biçimi Arap edebiyatında ortaya çıkmasına rağmen Arap şairleri bu nazım şekliyle şiir söylemeye pek rağbet etmemiş, Fars edebiyatında ise güzel örnekler ortaya konmuştur. Türk şairleri de böyle manzume söylemeyi ustalık kabul etmişlerdir. Türün en başarılı örnekleri XVI. yüzyılda kaleme alınmıştır. Özellikle Bağdatlı Rûhî'nin terrib-i bendi çok ilgi görmüş, bu eserin nazireleri nazire geleneğinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Uzun 2011: XL/487-489).

Terrib-i bentte beyit sayısı beş ile on arasında değişmekte olup çoğunlukla yedi-dokuz beyitli bentler tercih edilmiştir. Terrib-i bentler genelde gazel şeklinde kafiyeleşse de mesnevi biçiminde düzenlenenlerine de rastlanır. Vasıta beytinin kafiyesi değiştiğinden terci'-i bentlere göre terrib-i bentlerin kafiyeleşmesi daha kolaydır. Terrib-i bendin hane veya kıtalarının çoğunlukla gazel gibi kafiyeleşmesi sayesinde şair her bentte kafiyeyi değiştirebildiği için bu tür daha çok ilgi görmüştür. Terrib-i bentlerde belirli aruz vezinleri kullanılmış, mahlasa genellikle son hanede yer verilmiştir. Bazı terrib-i bentlerde mahlas bulunmadığı gibi bazılarında da mahlas ilk hanede ya da ilk beyitte söylenmiştir. Terrib-i bentlerde münâcât, na't, methiye, hicviye gibi türlerin yanı sıra sosyal, dinî, tasavvufî ve felsefî konular da ele alınmıştır. Terrib-i bent diğer nazım şekillerine kıyasla şairin dünyaya, olaylara, hayata bakışını yansıtmaya, zihniyetini ortaya koymaya en uygun biçimlerden biri olarak görülmüştür (Uzun 2011: XL/487-489). Terrib-i bentlerde görülen bu genel özelliklerin dışında kalan, bentleri farklı şekillerde düzenlenmiş ve değişik aruz kalıplarının kullanıldığı örneklerle de karşılaşılr (Cengiz 1986: 395-410).

Ahmedî'nin terrib-i bent biçiminde yazdığı Emir Süleyman methiyesinin bir başka özelliği de hazaniyye oluşudur. Divan şiirinin gözde mevsimi bahardır. Divan şairleri için hazan baharın zıddı olması bakımından önemlidir. Çoğu zaman şairler baharla hazanı karşı karşıya getirirler. Baharı canlılık, dirilik, gençlik ve yaşama sevincini ifade etmek için; sonbaharı ise ihtiyarlık, bitkinlik, yaşlanma ve ölüm simgesi olarak kullanırlar. Hazan içerdiği olumsuz anlamlar ve bu anlamların şairi hayal, duygu zenginliği yaratma bakımından zorlaması nedeniyle Divan şiirinde bahar kadar geniş bir kullanım alanı bulamamıştır (Batislam 2003: 155-174). Nesiplerinde hazanın tasvir edildiği hazaniyyeler de sayıca bahariyyeler kadar çok değildir. Hazaniyyelere, Ahmedî'nin "Hazaniyye" (Akdoğan e-kitap: 143-146), Ahmet Paşa'nın "Der Vâsf-ı Hazan Migûyed" (Tarlan 1992: 110-111), Zâtî'nin "Kasîde İst Der Sıfat-ı Hazan Berây-ı Mustafâ Paşa Rahmetullâhu 'Aleyh" başlıklı kasideleri (Kurtoglu e-kitap2017: 150-153) ile Gelibolulu Mustafa Âli Divanı'ndaki "Kaside-i Hazaniyye ve Der-medâyh-i Sultân Selîm Han" adlı kaside örnek verilebilir (Aksoyak 1999: 95-97). Divan şiirinde hazanın yeri ve hazaniyyelere dair bazı çalışmalar yapılmıştır (Erkal 2001: 107-152; Batislam 2003: 155-174; Mum 2006: 127-151; Aka Kıyağa 2021:788-803). Ayrıca mevsimleri konu alan yüksek lisans tezlerinde de hazanla ilgili bölümler vardır (Yavaş 2011: 39-48; Gündoğdu 2017: 112-114).

Hazaniyyât-ı Der-medh-i Emîr Sülmân¹

Ahmedî'nin Emir Süleyman methiyesi de başlığında belirtildiği gibi hazaniyyedir. Ancak şiirde hazanla ilgili unsurlara diğer hazaniyye şiirlerdeki kadar fazla rastlanmaz. Şairin başka Emir Süleyman methiyelerini çeşitli yönleriyle konu alan birkaç yayın bulunmaktadır (Dalyan 2016: 45-68; Özer-Çam 2016: 79-94; Karavelioğlu 2017: 418-427; Karavelioğlu 2019: 97-104; Batislam 2020: 279-292). Söz konusu yayınların bir kısmı belirli bir methiyeyi ele alırken bir kısmı da genel olarak methiyeleri değerlendirdiğinden Emir Süleyman methiyelerinin tamamını ayrıntılı olarak kapsamaz. İncelememizde ele alınan Emir Süleyman methiyesi Ahmedî Divanı'ndaki dördüncü terki-i benttir. Yedi bentten oluşan şiirin her bendinde yedi beyit ile bir vasıta beyti olmak üzere toplam sekiz beyit bulunur. Kafiye şemasına bakıldığında terki-i bentlerde daha çok kullanılan her bendin gazel biçiminde, vasıta beytinin ise kendi içinde farklı kafiyelediği şeklin tercih edildiği anlaşılır. Şiirde terki-i bentlerin bilinen biçimsel özelliklerine büyük ölçüde uyulmuştur. Aruzla ve "Mefâilün/ Mefâilün/ Feûlün" kalıbıyla yazılmıştır. Bu aruz kalıbına terki-i bentlerde çok sık rastlanmaz. Terki-i bendin metnini, her bentle ilgili içerik değerlendirmelerini, dil ve anlatım özelliklerini ana hatlarıyla aşağıda veriyoruz:

I. Bent²

1. Hazândur nûş idelüm câm-ı bâde
Ganîmet gör bu 'ömri virme bâde
2. Otur nûş-ı revân it bâdeyi kim
Cihân kalmadı Pîrûz u Kubâd'a
3. Dil ü cân gonca bigi bagla câme
Ki ola gül bigi tab' uñ güşâde
4. Çü zerre raks urur mey şu'lesinde³
Neçün şebnem bigi olasin fütâde
5. Mey idüp nûş sürgil 'akl u hûsı
Getürme hiç olmaz fikr-i yâde
6. Ayah ol elden al kim yüzi nakşı
Kıla her kaygudan gönlüni sâde
7. Sabâhın hoş durur içmek sabûhu
Be-yâd-ı pâdişâh-ı şâh-zâde
8. Melik Sülmân Süleymân-ı zemâne
Ki misli gelmedi gelmez cihâne

"Sonbahardır, şarap kadehini içelim. Bu ömrü ganimet gör, yele verme. Otur şarabı iç⁴. Dünya Pîrûz ve Kubâd'a kalmadı⁵. Gönlünü ve ruhunu gonca gibi kadehe bağla ki yaradılışın gül gibi açılsın. Şarabın alevinde zerre dans ederken niçin çiğ tanesi gibi düşkün, çaresiz olasin. Şarap içip akli ve şuuru uzaklaştır. Hiç olmayacak düşünceleri aklına getirme.

¹ Metnin başlığı son hazırlanan doktora tezinde yararlanılan bazı nüshalarda farklı şekillerde yer almaktadır. Bu farkların içinde en dikkat çekici olanı şiirin terci' olduğuna işaret eden "fi't-terci'-i" ifadesidir (Gülüm 2021: 570). Fakat esas alınan metin kafiye bakımından terki-i bente uygundur.

² Makalede Yaşar Akdoğan'ın Kültür Bakanlığı yayını e-kitap Ahmedî Divanı'ndaki metin esas alınmakla birlikte, zaman zaman farklı ve sorunlu olduğu düşünülen kelimeler için Emrah Gülüm'ün 2021 yılında doktora tezi olarak yeniden hazırladığı Ahmedî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım) adlı çalışmasına da bakılmıştır. Gerekli görülen yerlerde iki çalışma arasındaki farklara değinilmiştir.

³ Gülüm'ün çalışmasında "şu'lesine" şekli tercih edilmiştir.

⁴ Beyitteki "nûş-ı revân" ifadesi aynı zamanda adaletiyle ve doğruluğuyla meşhur Sâsânî soyundan gelen İran hükümdarının adını (Steingass 1975: 1434) çağrıştırır ve beyitte bu ikinci anlamıyla söz konusu hükümdara telmih yapılmıştır.

⁵ Pîrûz kelimesi de hem bahtlı, uğurlu, muzaffer anlamını hem de İranlı ünlü bir kahramanı ifade etmektedir. (Steingass 1975: 265). Aynı şekilde Kubâd Nuşirevan'ın babası İran hükümdarı, Minuçih'r'in ordusundaki bir kahramanın adı ve develerin çok sevdiği bir tür dikenli çalı anlamundadır (Steingass 1975: 951). Metin'de tarihî kimliklere yapılan telmih anlamları öne çıkmaktadır.

Elden o kadehi al ki (kadehin) yüzündeki nakış gönlünü her kaygıdan kurtarsın. Sabah vakti şehzade padişahı hatırlayarak sabah içkisi içmek hoştur. Hükümdar Süleyman zamanın Süleyman'ı ki dünyaya benzeri gelmedi, gelmez.”

Bu ilk bentte şair, sonbahar mevsiminde vaktin şarap içilerek hoş geçirilmesini, ömrün boşa harcanmaması gerektiğini, dünyanın kimseye kalmayacağını, kadehin gönül açıklığını ve insanı gereksiz düşüncelerden uzaklaştıracağını, gönlü kaygılardan arındıracağını ve sabah vakti padişahı anarak içilen sabah içkisinin güzelliğini dile getirir. Bentte rindâne bir eda vardır. Şarap içmek, eğlenmek ve zamanı iyi değerlendirmek tavsiye edilmiştir. Şiirin başlığındaki hazaniyyât açıklamasına bağlı olarak bendin hemen başında mevsimin sonbahar olduğu ifade edilmiştir. Sonbahar olmasına rağmen tıpkı baharda olduğu gibi vaktin şarap sayesinde eğlenceli ve güzel geçirilebileceği anlatılmıştır. Bendin son beytiyle vasıta beytindeki methiyeye geçiş sağlanmıştır. Vasıta beytinde zamanın Süleyman'ı olarak görülen Emir Süleyman övülmüş ve onun benzeri bir hükümdarın dünyaya gelmediği ve gelmeyeceği Hz. Süleyman telmihi aracılığıyla söylenmiştir.

Bentte, “câm, bâde, nûş itmek, mey, sabuh” vb. unsurlar arasındaki tenasüple rindâne eda ortaya konulmuştur. Ayrıca, “ömrü ganimet görüp bada (yele) vermemek”, “dünya (kimseye) kalmadı”, “şarapla akıl ve düşünceden uzaklaşıp gönlün kaygıdan kurtarılması”, “olur olmaz fikirlere kapılmama” tavsiyeleri de rintlik anlayışına uygun yaklaşımlardır. Telmih unsuru olarak Nûşirevân, Pîrûz ve Kubâd kullanılmıştır. Şair “yaradılışın gül gibi açılması” ve “şebnem gibi düşkün olmak” şeklinde bazı benzetmelere de yer vermiştir.

Bentte kullanılan tamlama ve kelimeler çoğunlukla Farsçadır. Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe yardımcı fiillerle birleştirilerek oluşturulan “nûş etmek, ganimet görmek, ömrü bada vermek” gibi birleşik yapılardan ve ifadelerden sıklıkla yararlanılmıştır.

II. Bent

1. Virür târâca yâruñ mihr-cânı⁶
Nite kim bâğı bâd-ı mihr-cânı
2. Ne rengâreng ider şâhı gör kim
Sehergeh çünki eser bâd-ı hazânî
3. Dökülüp soldıysa gül ne gussa
Çü tâzedür yüzüñüñ gülsitânu
4. Sarardıysa benefşe n'ola çün kim
Saçuñ ser-sebzdür kim añar anı
5. Yüzüñ vasfın sorarsañ baña sor kim
Baña rûşendür ol rengîn ma'ânî
6. Lebüñ şerhinde teng olur 'ibâre
Ki ol bir râz-ı nâzûkdür nihânî
7. Dahı zulm itme baña çünki bildün
Ne 'adl ider şeh-i sâhib-kırânî
8. Cihân-dâver melik ki anuñ vücûdı
Getürmişdür cihâna 'adl ü cûdı

“Sevgilinin sonbaharı, sonbahar rüzgârının bağı yağmalaması gibi (her yeri) yağmalar, dağıtır. Seher vakti esen hazan rüzgârı(nı) gör ki dalı budağı nasıl çeşit çeşit eder. Gül dökülüp solduysa ne gam? Çünkü yüzünün gül bahçesi tazedir. Menekşe sarardıysa ne olur ki? Saçının ucu canlıdır (yeşildir, tazedir) ki onu hatırlar. Yüzünün niteliklerini sorarsan bana sor ki o(ndaki) renkli anlamlar bana açıktır. Dudağını açıklamada ibareler dar olur ki o bir gizli, nazik sırdır. Bana daha zulm etme çünkü şöhret sahibi, her zaman başarı kazanan hükümdar (bahtlı padişah) ne âdil olur bildin. Âdil, doğru, insafı dünya padişahı ki dünyaya adaleti ve cömertliği onun varlığı getirmiştir.”

6 Alıntı metinde kelime tamlamalı olarak “mihr-i cân” şeklinde yazılmış ancak sözlüklerde de yaygın olduğu gibi “mihr-cân” şeklinin tercih edilmesi uygun görüldüğünden değiştirilmiştir.

Şair, ikinci bentte sevgilinin sonbaharı yağmalamakta, bağı yağmalayan sonbahar rüzgârı gibi etkili olduğunu söyler. İlk beytin sonunda yer verilen “mıhr-cân”la cinas yapılmıştır. “Mihrgân” biçimi de bulunan “mıhr-cân” sonbahar anlamı dışında eski İranlılar’ın kutladıkları bir bayramı da ifade eder (Steingass 1975: 1854; Devellioğlu 1986: 772). Sonbahar rüzgârının tabiat üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen sevgilinin yüzünün gül bahçesi tazeliğini korur. Onun saçı, yüzü, dudağı bütün güzelliğiyle âşığa zulmetmeye devam eder. Bu nedenle âşık daha fazla zulmetmemesini ister. Çünkü başarılı ve âdil bir hükümdar varken bu kadar zulme gerek yoktur. Dünyaya onun varlığı adalet ve cömertliği getirmiştir. Şair, “Emir Süleyman gibi varlığıyla dünyaya adaleti ve cömertliği getiren hükümdar varken zulmedilmeyeceği bilinir.” diyerek zalimleri uyarır, memduhunun adaletine ve cömertliğine dikkat çeker.

Dil açısından bu bentte de yine uzun Farsça tamlamaların, kelimelerin ağırlıkta olduğu ve sık yer aldıkları görülür. Ayrıca anlatımda “n’ola” gibi soru ifadeleriyle “sorarsan bana sor” gibi soruya yönelik kalıplardan ve sevgilinin güzellik unsurlarından söz edilirken “yüz-gülistan” örneğindeki gibi bazı benzetmeler yapılmıştır.

III. Bent

1. Gel iy gül yüzlü dil-dâr-ı dil-ârâm
Ki sensüz dutamaz cân u dil ârâm
2. Te’âla’llâh bu ne yüzdür ki her subh
Gün anuñ şu’lesinden nûr alur vâm
3. Eger büt-hâneye ire cemâlûñ
Aña secde ideler cümle asnâm
4. Sun ol câmu bugün şâd olalum kim
Bilinmez n’olsar yarın ser-encâm
5. Ten ü cân âfetidür ‘aklıla hûş
Nedür dermân bu derde bir iki cân
6. Mey iç ko zerki ihlâs ol degüldür
İdesin zerki dünyâ rızkıçun vâm
7. Humâram girü cân-ı lâle-rengi
Şehüñ yâdına sungıl iy gül-endâm
8. Şehinşâh-ı cihân kim baht u devlet
Anı ister nice kim mülk ü millet

“Ey gönül dinlencesi, gönül alan gül yüzlü! Ki sensiz can ve gönül dinlenemez gel. Allah (seni) yüceltsin! Bu ne yüzdür ki, her sabah güneş onun alevinden nur borç alır. Eğer yüzünün güzelliği puthaneye ulaşırsa bütün putlar ona secde ederler. O kadehi bugün sun mutlu olalım ki yarın sonumuzun ne olacağı bilinmez. Akılla şuur ruhun ve bedenin âfetidir. Bu derde derman nedir? Bir iki kadeh şarap iç. İkiyüzlülüğü, rıyayı bırak. O gerçek, saf doğruluk değildir. Dünya rızkı için rıyayı, ikiyüzlülüğü borç edesin. Ey gül endâm! Sarhoşum, padişahın hatırına lale renkli kadehi geri (yeniden) sun. Dünya padişahlarının padişahu ki baht ve talih, ülke ve millet nicesi ki onu ister.”

Sevgilinin yüzünün güzelliğine duyulan hayranlığın anlatıldığı ve mübalağalı bir şekilde övüldüğü bentte; özellikle sevgilinin gül yüzünün âşık üzerindeki etkisinden, yüzün parlaklığından ve putların hepsinin bu güzelliğe secde edeceğinden söz edilir. Bütün bu güzellik karşısında mutlu olmaya yönelen âşık (şair) sevgiliden şarap sunmasını ister. Yarının ne olacağına bilinmediği, aklın insanı zorladığı ve bu nedenle bir iki kadeh şarap içmenin ~~insanı~~ sıkıntılardan kurtaracağı söylenir. İçki içmenin insanı ikiyüzlülükten uzaklaştıracağı, dünya nimeti için ikiyüzlülük borcuna gerek olmadığı anlatılır. Gül endamlı sevgiliden padişahu hatırlatmak üzere lale renkli kadeh sunması talep edilir. O şerefine kadeh kaldırılan padişah ki herkesin istediği baht ve talih sahibi dünya padişahıdır, sıradan bir hükümdar değildir.

Bentte ilk beytin sonunda “dil-ârâm” ve “dil ârâm” ile yapılan cinas, altıncı beyitteki “zerk” tekriri, ikinci ve altıncı beyitte “vâm” kelimesinin tekrarı, nida, hayret ve soru ifadelerinin

kullanımı, sevgilinin yüzüyle ilgili benzetmelerin yanı sıra kadeh ve şarapla ilgili unsurlar aracılığıyla sağlanan tenasüp öne çıkmaktadır. Ses ve kelime tekrarlarıyla ahenk güçlendirilmiştir. Farsça kelime ve tamlamalar Arapça kelime ve tamlamalara kıyasla daha fazla tercih edilmiştir.

IV. Bent

1. Gözüñ meşgûl olursa mekr ü âla
Niçe cân u gönül sihr ile ala
2. Benefşedür gülistânda yeşermiş
Yañaguñda hatuñ iy gözi ala
3. İ yüzi bedr kej-fikr itdi ol kim
Kaşuñ yayını beñzetdi hilâle
4. Gözüñ sihrine hayrân kaldı nergis
Yüzüñ şavkıyla oda yandı lâle
5. Cemâlün'ışkı bedr ayı eritdi
Yüzüñ şermi günü irgürdi zevâle
6. Gözüñ cânları düşürdi belâyâ
Saçuñ gönülleri saldı dalâle
7. Şehüñ'adline bah zulmıla kılma
Gözüñi cânlar almaga havâle
8. Emîr-i nâm-ver kim Hâtem-i Tay
Anuñ 'ahdinde itdi nâmesin tay

“Gözün hile ve aldatmayla meşgul olursa pek çok canı ve gönü büyüyle alacaktır. Ey gözü ela! Yanağında(ki) ayva tüyleri gül bahçesinde yeşermiş menekşedir. Ey yüzü dolunay! Kaşının yayını kim hilale benzettiyse o eğri, yanlış düşündü. Nergis, gözünün büyüüne hayran kaldı. Lale, yüzünün hevesiyle ateşe yandı. Yüzünün güzelliğinin aşkı dolunayı eritti. Yüzünün utancı güneşin batmasına (görünmemesine) neden oldu. Gözün canları belaya düşürdü. Saçın gönülleri doğru yoldan ayırdı. Padişahın adaletine bak; zulümle gözünü canlar almaya gönderme. Ünlü emir, bey ki Hatem-i Tay onun zamanında mektubunu (yazdıklarını, kitabını) katladı, ortadan kaldırdı.”

Bentte sevgilinin gözünün hile yapma ve büyüleme özelliği öne çıkarılmıştır. Ala göz hileyle uğraşır, büyü yaparak pek çok gönü ve canı alır. Menekşe, nergis, lale, gülistan vb. tabiat unsurları arasında tenasüp sağlanarak farklı benzetmelere yer verilmiştir. Yanaktaki ayva tüyleri gül bahçesinde yeşermiş menekşeye teşbih edilmiştir. Kişileştirilen nergis gözün yaptığı sihre hayran kalırken aynı şekilde lale de yüzün coşkusuyla yanmıştır. Yüzün dolunaya benzetildiği, kaşın hilale benzetilmesinin hata olduğu, yüzün güzelliğine duyulan aşkın dolunayı eriteceği mübalağasıyla bedr ve hilal gibi ayın farklı hallerinden yararlanılarak bir başka tenasüp daha yapılmıştır. “Yüzden utanan güneş yok olur” denilerek teşhis ve istiarenin yanı sıra güneşin batışı bir hüsn-i ta'lille açıklanmıştır. “Göz canları belaya düşürür, saç gönülleri yoldan çıkarır” ifadeleriyle gözün ve saçın sebep olduğu olumsuzluklar teşhisle anlatılmıştır. Güzelin güzellik unsurlarının büyüleyiciliğinden ve etkisinden söz edilerek başlanan bu bentte de ikinci bentte olduğu gibi âdil bir hükümdar zamanında zulmetmenin uygun olmadığı tekrar hatırlatılmıştır. Memduhun adaleti, şöhreti ve cömertliğiyle ünlü Hâtem-i Tay'ı bile cömertlikte geride bıraktığı, ondan daha üstün görüldüğü vurgulanmıştır.

Teşbih, teşhis, kapalı istiare, mübalağa ve telmih sanatlarının kullanıldığı bentte sevgilinin güzellik unsurlarının etkileri ve özellikleri anlatılmıştır. Bendin ilk beytinde ve ikinci beytinde “ala” kelimesinin tekrarı, farklı anlamlarıyla, vasıta beytinin iki dizesi arasında da “tay” kelimesiyle cinas yapılmıştır. Dört, beş ve altıncı beyitlerdeki tarsi' ile ahenk arttırılmıştır. Vasıta beytindeki uzun Farsça tamlama dışında Farsça tamlamalar fazla kullanılmamış; genelde Türkçe fiillere yer verilmiştir.

V. Bent

1. Getürmedi cihâna îzid-i pâk
Senüñ bigi melik döneli eflâk
2. Müzeyyendür senüñ lütfuñla âfâk
Müreffehdür senüñ ‘adlünle emlâk
3. Saña eflâk lâyk ki ola çâker
Kim olur âb u bâd u âteş ü hâk
4. Serîr-i memleket tapuñla zîbâ
Kabâ-yı saltanat boyuñla çâlâk
5. Sanâ şükr eyleyen kalmaya muhtâc
Seni zikr eyleyen olmaya gamnâk
6. İdemez vasfuñı aklâm tahrîr
Kılamaz lutfuñı efhâm idrâk⁷
7. Zaferle nasr âlî-râyetüñdür
E‘azza’llâhu ensârek ve a‘lâk
8. Nedür sinüñ bekañ âsâyiş-i milk
Nite ki oldu likâñ ârâyiş-i milk

“Temiz yaratıcı (Allah) gökler döndüğünden beri dünyaya senin gibi bir hükümdar getirmedir. Senin lütfunla ufuklar süslenmiştir. Senin adaletinle mülkler refah içindedir. Sana su, hava ateş ve toprak (köle) olduğu gibi felekler (de) köle olmaya layıktır. Memleketin tahtı senin katında güzel (Ülkenin tahtında oturmak sana yakışır). Saltanat elbisesi senin boyunda çevik, hareketli. Sana şükreyleyen muhtaç kalmaya. Seni zikreyleyen kederli olmaya. Niteliklerini kalemler yazamaz, idrak lütfunu anlayamaz. Zaferle yardım yüce sancağıdır. Allah seni ve yanındakileri yüceltsin. Yüzünün ülkenin süsü olması gibi ülkenin güvenliğinin ebedîliği de senin (sayende) dir.”

Bu bent bütünüyle memduhun övgüsüne ayrılmıştır. Felekler hükümdarın lütfuyla süslenmiş, ülkeler adaletiyle refah içinde yaşamıştır. Dört unsur ve felekler hükümdara kul olsa yakışır. Ülkenin tahtı ve saltanat elbisesi memduha layık ve uygundur. Ona şükreden ihtiyaç içinde kalmaz. Onun adını anan kederlenmez. Niteliklerini yazmaya kalem yetmez, lütfunu idrak anlayamaz. Zaferle yardım yüce sancağıdır. Allah onu ve yanındakileri yüceltsin. Yüzü ülkenin süsü olduğu için ülkenin huzuru da onunla ebedîdir. Methiyede özellikle memduhun lütfu, adaleti, galibiyeti, memlekete getirdiği huzur ve düzen öne çıkarılmıştır.

Bentte Arapça kelimeler, tamlamalar ve ibareler Farsçalara oranla daha sık kullanılmış, ‘anâsır-ı erba‘a telmihinden, Arapça bir dua ibaresinden yararlanılmıştır. İki, dört, beş ve altıncı beyitlerdeki tarsi’ dikkat çekicidir.

VI. Bent

1. Bihamdi’llâh muzaffersin ü pîrûz
Sa‘âdet-mend ü devlet-yâr⁸ u bihrûz
2. Senüñ râyuñ kamer bigi ziyâ-bahş
Senüñ yüzüñ güneş bigi dil-efrûz
3. Kılıcuñdur kazâ bigi zirih-dûz
Hâdengüñdür kader bigi ciger-dûz
4. Senüñ mihrüñ hevâsıdur velî sâz
Senüñ kahruñ belâsıdur ‘adû-sûz
5. Senüñ zikrüñ katında iy müştêrî-baht
‘Utârid kim olur tıfl-ı nev-âmûz

⁷ Yazım yanlış ve tekrarlanan ifadeler nedeniyle bu beyitte Akdoğan’ın çalışması yerine Gülüm’ün tezindeki şekil esas alınmıştır.

⁸ Anlam gereği, Farsça sözlüklerde olduğu gibi, ayrı yazılmış olan devlet ve yâr birleştirilerek “devlet-yâr” birleşik sıfat tamlaması şeklinde değiştirilmiştir.

6. Dilinde Ahmedî'nün virdi olmuş
Du'âyıla senâî iy şeh şeb ü rûz
7. Gice gündüz gelüp gitdükçe olsun
Gice vü gündüzün kadr ile nev-rûz
8. Şeker-bîz⁹eyledi dilümi zikrûn
Güher-rîz eyledi gönülümü fikrûn

“Allah’a hamd olsun iyi bahtlı, mutlu, bahtiyar, galip (olmuş) ve zafer kazanmışsın. Senin düşüncen, fikrin ay gibi aydınlık verir. Senin yüzün güneş gibi gönlü aydınlatır, ferahlatır. Kaza gibi zırhı delen kılıcıdır. Kader gibi ciğer delen okundur. Düşmanı yakan senin kahrının belasıdır fakat yapan senin sevginin hevesidir. Ey Müşteri (yıldızı gibi) bahtlı! Senin zikrinin edildiği (adının anıldığı) yerde Utarid yeni yetişmiş çocuk olur. Ey padişah! Gece ve gündüz dua ile övgün Ahmedî'nin dilinde tekrarlanır, zikir gibi olmuş. Gece ve gündüz gelip gittikçe (senin) gece ve gündüzün kadir ile nevrüz olsun. Zikrin dilimi şeker saçar eyledi. Fikrin gönlümü mücevher saçar eyledi.”

Daha çok memduhun olumlu niteliklerinin dile getirildiği bu bentte de övgü öne çıkarılmıştır. Zafer kazanmış, mutlu, fikri ve yüzü aydınlık saçan bir hükümdar portresi çizilmiştir. Kılıcının ve okunun özellikleri anlatılmış; kılıcın zırhı, okun ciğeri deldiği söylenirken kaza ve kader kelimeleriyle bu iki savaş aracının etkisinin hayati olduğu vurgulanmıştır. Memduhun dostluğu ve düşmana kahrının sonuçları üzerinde durulmuştur. Müşteri ve Utarid ile karşılaştırılmış, Müşteri bahtlı memduhun adı anıldığında Utarid'in yeni yetişen bir çocuk gibi olacağı söylenmiştir. Müşteri ve Utarid'in özelliklerine telmih yapılmıştır. Şair memduhunun övgüsünün dilinde daima zikir gibi tekrarlandığını, gece ve gündüz birbirini takip ettikçe gecelerinin Kadir gecesini, gündüzlerinin de nevrüz gibi olmasını dileyerek ona dua etmiştir. Methettiği Emir Süleyman'ı andıkça dilinin şeker, düşündükçe gönlünün mücevher saçarak hâle geldiğini söylemiştir. Şair mahlasını kullanarak bendin son iki beytiyle vasıta beytinde duaya geçmiştir. Mübalağalı bir övgü ve dua ile bu bent tamamlanmıştır.

Dil ve anlatımda bentteki “dil-efrûz, zirih-dûz, ciger-dûz, güher-rîz” vb. Farsça vâsf-ı terkibilerin yoğun kullanımı, bigi (gibi) benzetme edatıyla yapılan benzetmelerin çokluğu, ikinci, üçüncü ve sekizinci beytin dizeleri arasındaki tarsi', altıncı ve yedinci beyitteki “gece-gündüz” tekrarları ile yedinci beyitte “gece-kadr”, “gündüz-nevrüz” aracılığıyla sağlanan leff ü neşr dikkate değerdir.

VII. Bent

1. Te'âla'llâh zi-lutf-ı lâ-yezâlî
Ki virmişdür saña câh u celâli
2. Kapuñdur kıble-i baht-ı sa'âdet
Tapuñdur matla'-ı 'izz ü ma'âlî
3. Saña yaraşur itmek halka fermân
Saña lâyıkdur olmah mülke vâlî
4. Cemâlün şem'idür gün bigi rûşen
Celâlün burcı keyvân bigi 'âlî
5. Selâsetde benüm nazmum işiden
Dahı zikr eylemez âb-ı zülâlî
6. Ayaguñ topragından şerme-sâram
Nisâr ider iken dürr-i le'âlî
7. Senün zâtuña kim noksân yohdur
İürmesün felek 'aynü'l-kemâli
8. Hümâ-sâye meliksin ü hümâyûn
Yüzün görenün olur bahtı meymûn (Akdoğan e-kitap: 205-207; Gülüm 2022: 570-576)

⁹ Anlam gereği burada da “rîz” olmalı.

Allah ebedî lütfuyla (seni) yüceltsin. (Lütfu sonsuz olan yaratıcı) sana makam ve yücelik vermiştir. Mutluluk bahtının kıblesi kapındır. Yüceliğin, iyiliğin doğduğu yer (çıkış yeri) senin katındır. Halka emretmek sana yaraşır. Ülkeye vali olmak sana layıktır. Güneş gibi parlayan yüzünün güzelliğinin mumudur. Yüceliğinin, azametinin burcu Keyvan (Zuhal) gibi yüce. Akıcılıkta benim şiirimi duyan (bir) daha içimi hoş suyu zikretmez, anmaz. İnciler saçarken ayağının toprağından mahcup olurum, utanırım. Senin zatında eksik yoktur. Felek (sana) nazar değıdirmesin. Hüma gölgeli hükümdar ve padişahsın. Yüzünü görenin bahtı uğurlu olur, şansı açılır.”

Son bentte de şair Emir Süleyman’ı övmeye devam eder. Allah’ın ona verdiği yüceliğı, makamı ve üstün vasıfları anlatır. Kapısını ve bulunduğu yeri, katını metheder. Hükümdarlığı ve valiliğı Emir Süleyman’a uygun görüp yakıştırır. Cemal ve celal sıfatlarına değinirken güneş ve Keyvan benzetmelerinden yararlanan şair sonrasında fahriyeye geçer. Kendi şiirinin güzelliğinden söz eder. Memduhunu eksiksiz gördüğünü, Hüma gölgeli, bahtlı bir hükümdar olduğunu ve hükümdarın yüzünü görenin de bahtının açılacağını söyleyerek methiyesini tamamlar.

İkinci, üçüncü ve dördüncü beyitlerdeki tarsi’ ahengi güçlendirmiştir. Ancak bendin hemen başındaki Arapça ibare, Arapça kelimelerle yapılan Farsça tamlamalar ve Arapça kelimeler dil ve anlatımı olumsuz etkilemiş yer yer anlaşılmayı zorlaştırmıştır.

Şiirin tamamının diliyle ilgili olarak Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların çok sık kullanılmasının dışında üzerinde durulması gereken bir başka yön, Eski Anadolu Türkçesinin eklerinin, dil ve imla özellikleriyle söz varlığının şiirde sınırlı da olsa yer almasıdır. Bu tür kullanımlara, “bigi, niçe, neçün, nite ki, n’olsar, sungıl, sürgil, bah, ayah, olmah, yohdur, ana, anun, sensüz, dutamaz, irgürmek, irürmesün, virmişdür” vb. örnek verilebilir.

Germiyan beylerinden Süleyman Şah için yazdığı terki-i bent methiyenin Anadolu sahasında bu şeklin bilinen ilk örneğı olduğu söylenen Ahmedî’nin (Uzun 2011: XL/487-489) aynı biçimle yazdığı Emir Süleyman methiyesi, içerikteki methiyenin niteliğı ve kapsamı açısından değerlendirildiğinde, şiirde Emir Süleyman’ın övgüsüne yoğunlaşıldığı görülür. Metinde I. bendin vasıta beyti, II. , III. ve IV. bentlerin vasıta beyti ile bir önceki beyitlerinde methiye yapılmıştır. V. bendin tamamı methiyedir. VI. bendin ilk beş beyti methiyeye, 6. ve 7. beyitler duaya ayrılmıştır. Vasıta beyti ile VII. bendin ilk dört beyti de methiyedir. VII. bendin 5. beyti fahriye, son beyti tekrar dua ile devam etmiş vasıta beyti yine methiye ile tamamlanmıştır. Methiyede yararlanan övgü unsurları, devlet adamlarına yazılmış methiyelerin çoğunda olduğu gibi, daha çok benzersiz, şöretli, başarılı, istenen ve talep gören bir dünya hükümdarı olma; lütuf, cömertlik, ihtiyaç sahiplerine yardım etme; uzak görüşlülük, devlet adamlığına layıklık, zafer kazanma, memduhun kılıcının ve okunun, tahtının, tacının vasıfları vb. dir. Ayrıca, devlet adamlığını ilgilendiren ve başarılı bir hükümdar olmanın gereklerinden sayılan özellikleri dışında memduhun kişilik özellikleri, bahtı, talihi, cemal ve celal sıfatı, kapısı, bulunduğu yer yani huzuru, katı da övülmüştür. Methiyede teşbih ve mübalağa öne çıkmaktadır. Telmih unsuru olarak ise, Emir Süleyman, sadece Hz. Süleyman ve cömertliğiyle ünlü Hâtem-i Tay ile ilişkilendirilir. Gök cismi olan gezegenlerden; yazarların piri sayılan Utarid ya da diğer adıyla Merkür, saadet, rahmet ve bereket sembolü olarak bilinen Müşteri ile Keyvân (Zuhal)’dan telmih yoluyla methiyede yararlanılmıştır. Diğer bir telmih unsuru olarak şair Hümâ’yı tercih etmiştir. Emir Süleyman’ın Hümâ gölgeli yani bahtlı bir padişah olduğuna değinmiştir.

Methiyenin bir diğer özelliğı sevgilinin güzellik unsurlarına dair övgülere yer verilmesidir. II. bentte sonbahar rüzgârı nedeniyle tabiatta görülen olumsuz değışimlere rağmen sevgilinin yüzü taze bir gül bahçesidir. Saçı, yüzü, dudağı da bütün güzelliğıyle ortadadır. Fakat aynı zamanda sevgili söz konusu güzellik unsurlarıyla bir yandan da zulmeder. III. bentte yine sevgilinin gül yüzü ve bu yüzün âşık üzerindeki etkisinden bahsedilir. Güneş parlaklığını sevgilinin yüzünün alevinden alır. Puthanedeki putlar bile yüzünün güzelliğı karşısında ona

secde eder. Gül endamlı sevgili sunduğu kadehle âşığı kendinden geçirir. Özellikle de IV. bentteki güzellik unsurları ve övgüsü diğer bentlerdekinden daha çeşitli ve mübalağalıdır. Burada gözün hile ve sihir yapma özelliğine değinilmiş, hattın gül bahçesinde yeşermiş menekşeye, yüzün bedre teşbihiyle yay kaşın hilale benzetilmesinin hata olacağı belirtilmiştir. Nergis gözün sihre hayran kalmış, lale yüzün coşkusuyla ateşe yanmış, yüzün güzelliği **bedir** ayı eritmiş, yüzün utancıyla güneş batmış, göz canları belaya düşürmüş, saç gönülleri yoldan çıkarmıştır. Teşbih, teşhis ve mübalağadan yararlanılarak güzellik unsurlarına bağlı övgü geliştirilmiştir. Methiyede söz konusu edilen bu unsurlar Divan şiirinde sıklıkla övüldüğü bilinen yüz, saç, dudak, kaş, göz, hat ve saçtır. Bentlerin hemen hepsinde en az birkaç beyitte rastlanan tarsi'ler, benzer ifade ve seslerin tekrarıyla şiirdeki ahengi zenginleştirerek ses yönünden daha etkileyici olmasını sağlamıştır.

Methiyenin hazaniyye olmasına bağlı olarak methiyede yer alan sonbahara dair unsurlar üzerinde de durulması gerekir. Başlık dışında I. bendin başındaki "hazandır" ifadesiyle, özellikle II. bentte yer alan "mihr-cân, bâd-ı mihr-cân, taraca vermek, bâd-ı hazânî, dökülüp solmak, sararmak" vb. ifadeler şiirde karşılaşılan, sonbahar çağrışımı yapan az sayıdaki kelime ve tamlamalardır. Dolayısıyla şiirin içerdiği hazanla ilgili öğeler başka hazaniyye örneklerine kıyasla daha sınırlı kalmıştır.

Şiirin biçimi terki-i bent olmasına rağmen methiye kasidelerdeki gibi methiye ön planda olmakla birlikte, şiirde fahriye ve duaya da yer verilmiştir. Bazı ilk dönem kaside nesiplerinde rastlanan sevgilinin güzellik unsurlarının övgüsü ve zalimliği dile getirilirken bu zulmü memduhun engelleyeceği ima edilmiştir.

Sonuç

Kuruluş dönemi Divan edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Ahmedî'nin Divanı bu dönemin ve Divan edebiyatının gelişiminin gözlenmesi açısından önemlidir. Ahmedî'nin şiirleri arasında Emir Süleyman için yazdığı methiyeler geniş bir yer tutmaktadır. Henüz bu methiyelerin tamamı incelenip değerlendirilmemiş sadece birkaçı çeşitli yönlerden ele alınmıştır.

Ahmedî'nin incelemeye konu olan Emir Süleyman methiyelerini farklı yapan özellikler, açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, methiyenin biçimi, içeriği, dili ve anlatımıyla ilgilidir. Biçim olarak şair methiyelerde çok fazla rastlanmayan terki-i bent nazım şeklini kullanmış ve erken dönemlerde bu nazım şeklinin methiyelerde kullanıldığını göstermiştir. İçerik olarak da yine methiyelerde sık karşılaşılmayan hazaniyyeyi tercih etmiştir. Ancak methiyede mevsimin sonbahar olduğu hatırlatması dışında bu mevsime özgü ayrıntılı bir tasvir ya da sonbaharı hatırlatacak kelimelere fazla yer verilmemiştir.

Şairin kullandığı methiye kalıpları zamanla geleneksel hâle gelen kalıpların benzeridir. İrani unsurlar ve telmihler sonraki örneklerle kıyasla bu methiyede çok yaygın değildir. Dil ve anlatımda Farsça tamlamalarla kelimelerin, ki'li birleşik cümlelerin çokluğu dikkati çeker. Arapça kelime, tamlama ve ibarelere de yer verilmiştir. Şair bazı edebî sanatları, özellikle teşbih, teşhis, mübalağa, telmih, tarsi' ve cinası daha fazla kullanmıştır. Sanatlar aracılığıyla şiirinin anlam ve ses bakımından zenginleşmesini sağlamıştır. Metinde bazı Türkçe kelimeler ve fiillerde Eski Anadolu Türkçesine özgü ekler, kökler ve ses değişimleri bulunmaktadır. Türkçe örnekler Türkçenin ilk dönem Divan şiirindeki yerini ve Eski Anadolu Türkçesinin dil ve imla özelliklerini yansıtması açısından değerlidir.

Ahmedî sıralanan özellikler nedeniyle değişik bir methiye örneği ortaya koymuştur. Ahmedî'nin Emir Süleyman methiyelerinin tamamı incelendiğinde hem şairin Emir Süleyman'la olan bağlantısı hem de onu överken hangi biçim ve içerikte methiyeler yazdığı anlaşılacaktır. Ayrıca Ahmedî'nin methiyelerinin tamamının incelenmesi methiye geleneğinin biçim ve içerik

olarak tarihsel süreç içinde geçirdiği aşamaların, gelişim ve değişimin izlenebilmesi bakımından yararlı olacaktır.

Kaynakça

- AÇIL, Berat (2018), "Anadolu'da Kültürel İktidarın Kökleri: Ahmedî Örneği", *Cumhuriyet Üniversitesi Ahmedî Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (Editör: Âlim Yıldız), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 147-153.
- Ahmedî Divanı* (haz. Yaşar Akdoğan), Kültür Bakanlığı e-kitap Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0> (E.T.06.08.2022)
- Ahmedî İskendernâme*, (haz. Yaşar Akdoğan), Kültür Bakanlığı e-kitap Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0>(E.T.06.08.2022).
- Ahmet Paşa Divanı* (1992), (haz. Ali Nihat Tarlan), Ankara: Akçağ Yay.
- AKA KİYAĞA, Belde (2021), "Kadı Burhaneddin Divanı'nda Hazan", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, VII/IV, 788-803.
- AKALIN, Mehmet (1975), *Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd, İnceleme-Metin*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- AKDOĞAN, Yaşar (1979), *Ahmedî Divânı I-II: Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi.
- AKDOĞAN, Yaşar (1988), *Ahmedî Divanı'ndan Seçmeler*, 1000 Temel Eser Serisi, CXXXIX, Ankara: KTB Yayınları.
- AKDOĞAN, Yaşar (2000), *İskendername'den Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (1999), *Gelibolulu Mustafa Âli ve Divanlarının Tenkitli Metni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin (2013), "Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskendernâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, X, 129-204.
- AYDEMİR, Yaşar (2004), "Methiye (Türk Edebiyatı)" mad., *DİA*, C XXIX, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 410-411.
- BANARLI, Nihat Sami (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, (I. cilt), İstanbul: MEB Basımevi.
- BATİSLAM, H. Dilek (2003), "Divan Şiirinde Hazan", *Diriözler Armağanı, Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, Hazırlayanlar: M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca, Ankara, 155-174.
- BATİSLAM, H. Dilek (2020), "Ahmedî'nin Nergis Kasidesi", *Uluslar Arası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu*, (4-6 Ekim 2018 Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi), *Bildiriler Kitabı*, Editörler: Nadir İlhan, Ahmet Doğan, Fatih Koyuncu, Kırşehir, 279-292.
- CENGİZ, Halil Erdoğan (1986), "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Ankara: TDK Yayınları, CDXV-CDXVI-CDXVII, 395-429.
- ÇAKIR, Mustafa Sefa (2018), "Ahmedî ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Cumhuriyet Üniversitesi Ahmedî Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (Editör: Âlim Yıldız), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 265-272.
- DALYAN, Ayşe (2016), "Ahmedî'nin Bir Medhiyesinde Osmanlı Sosyal Hayatına Dair İzler: Gazi Tipi-Kul Tipi", *TÜBAR*, Güz, XL, 45-68.
- ERKAL, Abdülkadir (2001), "Divan Edebiyatında Hazaniyye ve Nev'î'nin Hazaniyye-i Latife" İsimli Kasidesi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, XVIII, 107-152.

- GÜLÜM, Emrah (2021a), *Ahmedî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- GÜLÜM, Emrah (2021b), "Ahmedî Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, XIV (LXXVII), 175-206.
- GÜNDOĞDU, Rıdvan (2017), *XIX. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- GÜNYÜZ, Melike Erdem (2001), *Ahmedî Divanı'nın Tahlili*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- <https://www.vajehyab.com/amid> (E.T. 25.08.2022).
- KADIOĞLU, İdris (2011), "Kılıç Kalem Münazarası", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX (II), 161-180.
- KANAR, Mehmet (2000), *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Deniz Kitabevi.
- KARAVELİOĞLU, Murat A. (2017), "Şehzade Emir Süleyman Çelebi'nin Edebi Muhiti", *Türk Dünyasının Ulu Çımarı Mertol Tulum Kitabı*, İstanbul: Sivrihisar Belediyesi Yayınları-IV, 391-448.
- KARAVELİOĞLU, Murat A. (2019), "Ahmedî'nin 'Seyf ü Kalem' Kasidesi (Şehzade Emir Süleyman Methiyesi)", *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu (UTAS) Tam Metin Kitabı*, 26-28 Eylül 2019, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van, 97-104.
- KARTAL, Ahmet (2015), "Ahmedî, Taceddin İbrahim bin Hızır", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedî-taceddin-ibrahim-bin-hizir> (E.T. 07.07.2022)
- KAYAPINAR, Levent (2010), "Süleyman Çelebi; Emir" mad., *DİA*. (XXXVIII. cilt), Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 82-85.
- KORTANTAMER, Tunca (1993), "Yeni Bilgilerin Işığında Ahmedî'nin Hayatı", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler I*, 1-30, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUT, Günay (1989), "Ahmedî" mad., *DİA*, (II. cilt), 165-167, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KUTLAR, Fatma Sabiha (2009), "Klasik Türk Edebiyatında Çâr-ender-çâr ve Kara Fazlî'nin Kasidesi", *Türkbilig*, XVII, 92-115.
- MUM, Cafer (2006), "Divan şiirinde Hazaniyye ve Bakî'nin Hazaniyyesi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları*, Bahar, Ankara, IV, 127-151.
- ÖZER, Hasan ve Hatice Çam (2016), "Ahmedî'nin 'Fî Kâfiyetü's Sîn Der-Medh-İ Emîr Sülman' Adlı Methiyesinin Dil Özelliği Açısından İncelenmesi", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, XXXIX, 79-94.
- PEKOLCAY, Neclâ (1977), "Âhmedî" mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (I. cilt), 79-80, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Ahmedî Sempozyumu (2 Mayıs 2018 Sivas), *Bildirileri Kitabı* (2018), Editör: Âlim Yıldız, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası.
- STEİNGASS, Francis Coseph (1975), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Printed in Lebanon: New Reprint.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ ve Ahmet Kartal (2007), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TURAN, Muhittin (2014), "Ahmedî Divanı'nda Kuşlar", *The Journal of Academic Social Science, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık, II (VII), 23-37.
- TURAN, Selami (2007), "Ahmedî'nin Türkçe Divanındaki Ahenk Unsurları", *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, Ankara: Grafiker Yayınları, 567-590.
- Türkçe Sözlük* (2009), (Komisyon), 10. Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım, Ankara: TDK Yayını.
- UZUN, Mustafa İsmet (2011), "Tercii bend" mad., *DİA*, (XL. cilt), 487-489, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÜNVER, İsmail (1983), *Ahmedî İskender-Nâme, İnceleme-Tıpkıbasım*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- YAVAŞ, Bahar (2011), *XVI. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- YILTER, Sait (2020), “Ahmedî'nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair Üzerine Düşünceleri”, *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, Autumn, VI/IV, 1041-1066.
- Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler)* (2017),(haz. Orhan Kurtoğlu), Kültür Bakanlığı e-kitap Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56164,zati-divanipdf.pdf?0>. (E.T. 06.08.2022)